

Gender, Etniciteit en Cultuurkritiek final

2 november, 2018

Chicago Manual of Style

2511 words

Medeplichtige Witheid

Heike de Wit

“I did not invent racist thought, it is part of the cultural non-consciousness that we all inhabit. One must take responsibility for it, but that is not the same as being responsible, that is, to blame for it,” schrijft Richard Dyer in het eerste hoofdstuk van *White*, 1997. Aan de hand van Dyer’s statement wil ik een opvoering van een persiflage van een zwarte man door twee witte vrouwelijke studenten bespreken, die plaatsvond in de context van een werkcollege van het vak Gender, Etniciteit en Cultuurkritiek aan de Universiteit Utrecht. Mijn intentie is te beschrijven wat de tussenruimtes van culturele onwetendheid in deze situatie mogelijk inhielden en voortzetten, door toe te lichten hoe zowel de intersectionele assen van gender en etniciteit van het subject als van de geobjectificeerde hier elkaar beïnvloeden, aan de hand van de volgende beschouwing: op welke manier wordt in deze opvoering van een geconstrueerde ethnische ‘Ander’ (Said, 1988) een groep aanwezig gesteld door middel van representatie, begrepen als *vertretung* en *daherstellung* (Spivak, 1985). Hierna wil ik ook inleiding geven aan een idee van medeplichtigheid en een vergelijking trekken met relatiestructuren als toepasbaar op mannelijkheid (Cornell, 1995) en de door Gloria Wekker geformuleerde *onschuld* (2016), hetgeen allen een rol speelt wanneer racistisch vertoon zich voordoet, met name in ruimtes waar er niemand van kleur zelf vertegenwoordigd aanwezig is. Het is dan ook niet mijn intentie om voor een groep te spreken waarvan niemand aanwezig was, maar zelf een medeplichtige en medeverantwoordelijke positie in te nemen *vanuit* de groep die er wel was.

In een groepspresentatie tijdens de werkgroep van Gender, Etniciteit en Cultuurkritiek aan de Universiteit Utrecht afgelopen oktober, werd de film *White Chicks* (2001) besproken, waarin twee zwarte mannen twee witte vrouwen uitbeelden, naar aanleiding hiervan discussieerden we alvorens de specificiteit van de afgebeelde tekens en hun betekenisgeving en de vraag of en wat er aan de betekenis zou veranderen als een witte man een zwarte

vrouw zou uitbeelden. Het merendeel was het eens met een verandering in betekenis wanneer de etniciteiten omgedraaid zijn, maar om te illustreren wat die verandering in hield hadden de leden van de presentatiegroep een opdracht bedacht waar een witte vrouwelijke en een witte mannelijke medestudent respectievelijk een zwarte man en een zwarte vrouw zouden uit te beelden. Ik verstijfde en wist niet meer waar ik naar moest kijken, maar zei er niets van, het liefst opende zich een luik onder mijn stoel en verdween ik uit deze situatie. Niemand leek initieel gewillig deze opdracht uit te voeren, toen stak een meisje toch haar hand op. Vanuit de groep die de opdracht gaf klonk “Is er verder geen man stoer genoeg om zich ook aan te melden?” Tot nog een meisje haar hand op stak. Samen bewogen ze zich ongemakkelijk voor de klas en opperden dan maar twee zwarte mannen te spelen, na een zichzelf tevergeefs in een rare kronkel bewoog om de vermeende grootte van een zwarte vrouw haar billen te benadrukken. Met een vleugje zelfspot voegde ze eraan toe dat zij als witte vrouw gewoon niet zoveel achterwerk had. Ik *lachte*, maar dit blijft een grap over een wit lichaam ten koste van een gendertype stereotyperend over een zwart lichaam. Vervolgens in de rol van twee zwarte mannen, leunden de meisjes wat naar achter terwijl ze over seks met ‘chickies’ en drugsdealen spraken en één de ander aansprak met de wijds bediscussieerde geuzenaam n*****¹.

Tijdens de discussie die volgde op de uitbeelding van twee ‘zwarte mannen’ werd door een van de meisjes benadrukt dat zij een bepaald dominant idee van een zwarte man had willen verbeelden, ter illustratie, en dat ze er zelf natuurlijk niet zo over dacht. Ook werd er uitgesproken dat het verschil in betekenis zich voornamelijk schaarde onder de huidige en verleden machtsverdeling, waar als de gemarginaliseerde groep de dominante groep belachelijk maakt er hooguit een meer gelijkwaardige machtsverschuiving plaatsvindt, maar waar een dominante groep een gemarginaliseerde groep belachelijk maakt de dominante groep machtsverhoudingen in stand houdt of ongelijker trekt. Zo ook nu, wat ik in de volgende paragraaf zal toelichten aan de hand van het werk van Edward Said en Gayatri Spivak. Verder, werd er de vraag gesteld vanuit de werkgroepbegeleider of deze performance ook opgegeven en uitgevoerd zou zijn in een niet geheel witte samenstelling. De presentatoren gaven aan dat ze juist vanwege de witte samenstelling de keuze gemaakt was om het wel te opperen, omdat we onderling van elkaar zouden begrijpen dat we niet racistisch waren. Precies dit idee van een soort onschuldige ‘witte safe space’ wil ik

---

¹Lydiene Albertoe confronteert de kijker in haar afstudeerwerk *The Feeling of Otherness* met een scherpe opmerking toepasselijk op de Nederlandse variant, “In Nederland zijn twee dingen heilig, zwarte piet en het woord ‘neger’.” Lydiene Albertoe, *The Feeling of Otherness*, multimedia installatie, ArtEZ Arnhem, 2018. http://www.lydienealbertoe.com/projects/the_feeling_of_otherness.html

vergelijken met het fenomeen ‘locker room talk’² in werking bij medeplichtige mannelijkheid; dit zijn ruimtes waar men ongeacht zijn uitingen niet als bevooroordeeld zou worden beschouwt en waar er geen verantwoording wordt verwacht voor bevooroordeelde uitspraken of daden. Echter speelde dit zich af in een klaslokaal, waar mensen zich, zoals in elke ruimte, wel verantwoordelijk op moeten stellen voor hun handelen. Aan deze verantwoordelijkheid poog ik door dit essay bij te dragen.

Edward Said publiceerde *Orientalism* in 1978 en beschrijft hierin ‘Oriëntalisme’ als de som van representaties van ‘de Orient’—de verzamelnaam voor de voormalig gekoloniseerde gebieden—door het Westen, om de Westerse identiteit mee te construeren aan de hand van binaire en gegenderde tegenstellingen³. De ‘Ander’ wordt gevormd door deze Oriëntalistische representaties, die onder andere inhouden dat de Orient onveranderlijk is⁴, ook wel als permanent primitief wordt beschouwt; de Orient zou bizar en daardoor irrationeel zijn, wat de afspiegeling voor het Westen als zijnde rationeel veroorzaakt; Oriëntalisme homogeniseert specifieke menselijke karakteristieken, wat stereotypes veroorzaakt; de stereotypering van Oriëntalisme is onder andere gegenderd, waar het een gefeminiseerde passieve, of gewelddadige wilde zwarte man als antithese tegen de dappere, kalme witte man stelt en een exotische, geseksualiseerde zwarte vrouw als antithese voor de passieve, pure witte vrouw; ook de Orient als geheel werd als feminien—passief, verleidelijk, onderdanig—afgebeeld tegenover het masculiene—actieve, rationele, dominante—Westen. Aan de hand van deze aannames op basis van observaties door Westerse kolonistors, gehomogeniseerd tot stereotypes en waarheid-claims, vergoelijkte Oriëntalistisch gedachtegoed het idee dat de Orient geciviliseerd achtte te worden door het Westen⁵.

Aan de hand beschrijving van Oriëntalisme wil ik aankaarten hoe de hiervoor beschreven opvoering van een etnische ‘Ander’ ook inherent een gegenderd element inhoudt. De opvoering van de zwarte man was in de eerste plaats geseksualiseerd op een manier die de onderlinge waarde van seks met wederom geseksualiseerde vrouwen benadrukte en

---

² zoals het beroep op ‘locker room talk’ dat president van de Verenigde staten, Donald Trump deed wanneer geconfronteerd met het seksisme van zijn uitspraken: CNBC, “Trump: This is locker room talk”, 9 oktober, 2016. <https://www.cnbc.com/video/2016/10/09/trump-this-is-locker-room-talk.html>

³ Edward Said, *Orientalism* (New York: Pantheon Books, 1978), 1-3.

⁴ Ibid, 96

⁵ John Mcleod, *Beginning Postcolonialism*, geëdit door Peter Berry, Helen Carr (Manchester: Manchester University Press, 2010), 52-55.

hiermee een etnisch alsook een mannelijk stereotype uitdrukt als ook gelijktijdig in stand houdt. Dit verhoudt zich mogelijk ook tot een verbeelding van een hegemoniaal mannelijke norm waar een man vanuit het biologisch-deterministisch gedachtegoed geacht wordt zijn zaad zo verdeeld mogelijk te verspreiden. Verder werd er een gecriminaliseerde ‘Ander’ gerepresenteerd door de referentie aan drugshandel, die onder andere een gedachtegoed van de immoraliteit van de ‘Ander’ benadrukt en in de maatschappij vaak functioneert als een self-fulfilling prophecy, waar ik door de ruimte die deze essay permitteert niet in verdere diepgang op in zal gaan. Door de interpretatie van zowel het gegenderde als de stereotypen die met etniciteit te maken hebben, gaf ik een impliciet intersectionele analyse van de uitbeelding van de etnische ‘Ander’. Echter wil ik voor het resterend deel van dit essay expliceren wat intersectionaliteit inhoudt, namelijk het stellen van ‘de andere vraag’; waar het hier in eerste instantie om etniciteit lijkt te gaan, speelt gender zoals hiervoor beschreven ook een rol in het co-constureren van de belichaamde en uitgebeelde identiteit⁶.

Aan de hand van deze opvoering werd de etnische ‘Ander’ *gerepresenteerd* gebaseerd op de hiervoor genoemde stereotypen. Hier wil ik beschrijven wat een dergelijke representatie inhoudt op het gebied van het aanwezig stellen van een gemarginaliseerde en in onze klas niet als belichaamd vertegenwoordigde groep. Gayatri Spivak beschreef in haar essay “Can the Subaltern Speak?” uit 1985, representatie als zijnde opgebouwd uit twee samenwerkende mechanismen, de vanuit het Duits genomen verdeling verwoord door Karl Marx, *vertretung* en *dahrsstellung*. Spivak past deze medeplichtige vormen van representatie echter toe op haar beschrijving van de representatie van de ‘subaltern’ door het Westen⁷. *Vertretung* duidt een vertegenwoordiging aan, die kan worden verbonden aan een politieke vorm van vertegenwoordiging door middel van een woordvoerder voor een groep. In dit geval gebeurde dit door witte vrouwen die vanuit eigen belangen (illustratie van verschil en aannames) voor zwarte mannen spraken, en hierbij geen gehoor geven aan belangen en gewenste representatie vanuit de gerepresenteerde groep zelf. *Dahrsstellung* duidt een verbeelding aan, in dit geval als aangereikt vanuit een Oriëntalistisch gedachtegoed zoals ik hiervoor heb beschreven, ook hier wordt de ‘Ander’ dus niet verbeeld door middel van

---

⁶ Gloria Wekker, “De Grens als Strijdtoneel: Gloria Anzaldúa, Intersectionaliteit en Interdisciplinariteit” in *Handboek Genderstudies*, geëdit door Rosemarie Buikema en Liedeke Plate (Bussum: Uitgeverij Coutinho, 2015), 102.

⁷ Deze en opvolgende definities van *vertretung* en *dahrsstellung*: Gayatri Spivak, “Can the Subaltern Speak?” in *Marxism and the Interpretation of Culture*, geëdit door Cary Nelson, Lawrence Grossberg (Houndmills: Macmillan Education Ltd, 1988)

elementen en wijzen geformuleerd of gecreëerd door de gerepresenteerde groep zelf.⁸ Hierdoor werd de etnische ‘Ander’ aanwezig gesteld op een wijze die stereotypes en hiermee hegemoniale ongelijke machtsverhoudingen tussen witte en zwarte mensen in stand hielden, en geen nieuw perspectief boden in het creëren van een gelijkwaardiger maatschappelijke verhouding. Het geen feminisme naar streeft, en het vak Gender, Etniciteit en Cultuurkritiek als voedingsbodem en bron van educatie voor dient.

De algeheel witte samenstelling van de groep, en de gelegde nadruk hierop als ‘veilige ruimte’ wanneer de geopperde uitbeelding van zwarte mensen werd bekritiseerd, wil ik bespreken aan de hand van een vergelijking met de door Raewyn Connell beschreven ‘hegemoniale mannelijkheid’ en ‘medeplichtige mannelijkheid’, waarmee ik de huidige ‘hegemoniale witheid’ en corresponderende ‘medeplichtige witheid’ wil duiden. Liedeke Plate zet Connell’s conceptie van mannelijkheden uiteen in het *Handboek Genderstudies*, en beschrijft hoe Connell naast ‘hegemoniale mannelijkheid’, drie andere relaties duidt, deze zijn: dominantie/ondergeschiktheid, medeplichtigheid en marginalisatie/autorisatie. Waar bijvoorbeeld de relatie tussen hetero- en homoseksuele mannen een respectievelijk dominante en ondergeschikte relatie aanduidt en zwarte mannen een gemarginaliseerde positie in de Westerse maatschappij hebben.⁹ Hegemoniale mannelijkheid ontleent de term ‘hegemonie’ aan Antonio Gramsci, die deze omschrijft als een “overwicht bereikt door cultuur, instituties, en overreding, niet een heerschappij door bruut geweld.”¹⁰ Deze term acht ik hierdoor ook toepasbaar op witheid, waar deze in de tegenwoordige Nederlandse maatschappij voornamelijk in stand wordt gehouden op culturele en institutionele wijze (echter niet zonder gewelddadige uitzonderingen¹¹). Met hegemoniale mannelijkheid wordt een aan een tijdgeest en locatie gebonden, sociaal en cultureel dominant mannelijkheids*ideaal* bedoelt.¹²

---

⁸ Rosemarie Buikema, “De verbeelding als Strijdtoneel: Sarah Baartman en de Ethiek van Representatie” in *Handboek Genderstudies*, geëdit door Rosemarie Buikema en Liedeke Plate (Bussum: Uitgeverij Coutinho, 2015), 115-116.

⁹ Liedeke Plate, “Mannelijkheid als strijdtoneel: William Stoner en Mannenstudies” in *Handboek Genderstudies*, geëdit door Rosemarie Buikema en Liedeke Plate (Bussum: Uitgeverij Coutinho, 2015), 169-172.

¹⁰ Ibid, 170.

¹¹ Nederland Wordt Beter, “Gewelddadige Arrestatie Jerry Afriyie Tijdens Protest tegen Zwarte Piet in Rotterdam 2016”, YouTube, 13 november, 2016 <https://www.youtube.com/watch?v=0W1IXARD4Js>

¹² Plate, *Handboek Genderstudies*, 170.

Wat de ‘hegemoniale witheid’ inhoudt zal ik aan de hand van Gloria Wekker haar begrip van ‘witte onschuld’ bespreken. Wekker schrijft: “Onschuld heeft naar mijn inzicht een bijzondere klank in de Nederlandse context, niet alleen omdat ‘onschuld’ zo’n gekoesterde zelfbeschrijving is, maar ook omdat deze past bij een keten van andere associaties die er in sterke mate mee worden geïdentificeerd.”¹³ Deze associaties houden onschuld in als begrepen door de christelijke religie, waarvan Wekker verklaard dat ondanks het secularisme de christelijke kijk op de wereld niet is vergaan¹⁴; een associatie van onschuld met het klein zijn van ons land of als van een kind; de vrouwelijke connotatie met onschuld als iets wat beschermd moet worden, passief maar liefhebbend is¹⁵. Wat Wekker als vierde en vijfde punten benoemt, zal ik beschrijven als voortvloeiend aan de voorgaande associaties met onschuld, namelijk dat het eigen geloof in onschuld de mogelijkheid geeft om zich totaal racistisch uit te spreken en vervolgens te zeggen dat dit niet als zodanig bedoeld werd. Verder, trekt Wekker dan ook de vergelijking tussen onschuld en onwetendheid, met de dubbele interpretatie van het niet-weten en het niet-willen-weten¹⁶, ookwel aanwezig in de Engelse vertaling *ignorance*, en benadrukt de mate waarop loochening en ontkenning van racisme kan worden omschreven als het agressief verwerpen van de mogelijkheid om te weten.¹⁷ De Nederlandse ‘hegemoniale witheid’ wil ik dan ook omschrijven als een van vastberaden onschuld, als omschreven door Gloria Wekker. Deze notie van onschuld werd expliciet gekenmerkt toen een van de studentes, zoals hiervoor beschreven, aangaf dat haar racistische uitbeelding, er uiteraard niet van getuigde dat zij er zelf zo over dacht. Zo ook getuigd ‘hegemoniale witheid’ als onschuld van een na te streven ideaal, waar men moeilijk werkelijk aan voldoet door ons inherent verweefde historie met imperialisme en blootstelling aan racistische tekens zoals zwarte piet. Ook wanneer ‘hegemoniale witheid’ wordt begrepen als het koesteren van superioriteitsgevoelens, die we door middel van onschuld blijven ontkennen, is dit een ideaal dat continu moet worden herbevestigd. Echter schuilt er ook een notie van onschuld in het niet actief handelen ter voorkoming van de opvoering van de racistische stereotypes, daarom wil ik vervolgens toelichten wat ‘medeplichtige witheid’ inhoudt.

---

¹³ Gloria Wekker, *Witte Onschuld* (Stad: Uitgever, 2016), 29.

¹⁴ zie ook: Eva Midden, “Religie als strijdtoneel: Malala en het hedendaags feminisme” in *Handboek Genderstudies*, geëdit door Rosemarie Buikema en Liedeke Plate (Bussum: Uitgeverij Coutinho, 2015), 39-52.

¹⁵ Wekker, *Witte Onschuld*, 30-31.

¹⁶ Ibid, 31.

¹⁷ Ibid.

Medeplichtige mannelijkheid houdt een genderpositie in die niet gelijkstaat aan hegemoniale mannelijkheid, maar er wel van profiteert door er de macht aan te ontnemen door anderen buiten te sluiten die (ook) niet aan het ideaal beeld voldoen.¹⁸ ‘Medeplichtige witheid’ is dan ook een positie, net als bij medeplichtige mannelijkheid, waarin de meeste van de mensen zich bevinden aangezien de hegemoniale witheid als onschuld een ideaalbeeld inhoudt waar geen enkele witte Nederlander werkelijk aan voldoet. Al helemaal niet wanneer we hegemoniale witheid als superioriteit beschouwen, waar niemand ooit intrinsiek superieur is aan een ander (alleen als zijnde gedefinieerd door gedachtegoed). Deze gevoelens van onschuld en superioriteit, ofwel hegemoniale witheid, worden dus in stand gehouden door medeplichtige witheid wanneer deze participeren in, of het ‘onschuldig’, passief toestaan van uitsluitingsmechanismen waardoor er collectief van hegemoniale witheid geprofiteerd blijft worden, en deze in stand gehouden blijft. Deze medeplichtige witheid vond er plaats wanneer niemand zich uitsprak tegen de opdracht een zwarte man en vrouw uit te beelden, en wanneer deze vervolgens niet nadrukkelijk werd afgekeurd als zijnde een intrinsieke voorzetting van racistisch gedachtegoed. Hieruit blijkt duidelijk hoe onderhevig wij zijn aan de hegemoniale witte onschuld, aldus Wekker: “Het gebruik van het r-woord in een Nederlandse context is als het betreden van een mijnenveld.”¹⁹ Hoewel wij niet verantwoordelijk zijn voor onze hegemoniale witheid, zijn we wel verantwoordelijk voor ons eigen streven ernaar of verzetten ertegen, wederom poog ik met dit essay mijn verantwoordelijkheid actief te nemen en betoog ik spijt aan alsook een poging tot het vorderen van mijn bewustzijn van mijn medeplichtige witheid.

In dit essay besprak ik de opvoering van twee zwarte mannen door twee witte vrouwen in de context van een presentatie tijdens het werkcollege van het vak Gender, Etniciteit en Cultuurkritiek en beargumenteerde aan de hand van het concept ‘Orientalisme’ (Said, 1978) hoe deze uitbeelding een etnische ‘Ander’ creëert alsook in stand houdt; aan de hand van representatie als uiteengezet door Spivak in termen van *vertretung* en *dahrsstellung*, de vormen van representatie van de zwarte man in het uitbeelding hiervan; hoe de witte samenstelling van de groep zich verhield tot de geformuleerde concepten ‘hegemoniale witheid’ en ‘medeplichtige witheid’ aan de hand van Gloria Wekker’s *Witte Onschuld*, en Raewyn Connell’s theorie van hegemoniale- en medeplichtige mannelijkheid. Dit essay bevindt zich in

---

¹⁸ Plate, *Handboek Genderstudies*, 171-172.

¹⁹ Wekker, *Witte Onschuld*, 32.

een veel breder cultureel archief (Wekker) waaronder de herhaaldelijke opvoering van zwarte mensen door witte mensen, zoals zwarte piet, zich in afspeelt alsook de universiteit als kennisinstituut dat zich al eeuwen een dergelijke stereotypering van 'Anderen' permitteert, waar vakken zoals onder andere Gender, Etniciteit en Cultuurkritiek alsook andere gender studies en postkoloniale vakken hier gaandeweg verantwoording voor afleggen. Aangezien mijn eigen witte privilege en dat ik momenteel deel van deze faculteit uitmaak zal ik daar dan ook actief aan blijven werken.

Bibliografie

Connell, R. W. *Masculinities*. Berkley: University of California Press, 1995.

Handboek Genderstudies, geëdit door Rosemarie Buikema en Liedeke Plate. Bussum: Uitgeverij Coutinho, 2015.

Dyer, Richard. "The Matter of Whiteness" in *White*, 1-40. London, New York: Rutledge 1997.

McLeod, John. *Beginning Postcolonialism*, geëdit door Peter Berry, Helen Carr. Manchester: Manchester University Press, 2010.

Nederland Wordt Beter, "Gewelddadige Arrestatie Jerry Afriyie Tijdens Protest tegen Zwarte Piet in Rotterdam 2016", YouTube, 13 november, 2016
<https://www.youtube.com/watch?v=0W11XARD4Js>

Spivak, Gayatri. "Can the Subaltern Speak?" in *titel van boek*, paginanummers. Stad: Uitgever, 1885.

Said, Edward. *Orientalism*. New York: Pantheon Books, 1978.

Wekker, Gloria. *Witte Onschuld*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2016.